

Tudi na Kozjanskem so grobišča pobitih po drugi svetovni vojni. 72 ujetnikov so umorili in zakopali v dve grobišči v Diplovem grabnu v zaselku Socko, ki leži med Kozjim in Podsredo. Pobjali so jih kar s poleni, potem pa prisilili domačine, da so skopali jami in trupla z vozom prepeljali do njiju.

Kozjanski park obsega občine Bistrica ob Sotli (nekdanji Sv. Peter pod Svetimi Gorami), Kozje, Podčetrtek, Brežice in Krško. Te občine so nastale na območju nekdanjih občin Šmarje pri Jelšah, Brežice in Krško. Nobena teh občin ni leta 1990 ustanovila komisije za evidentiranje medvojnih in povojnih grobišč, ki jih

iz knjige Mitje Ferenc Prikrto in očem zakrito

Grobišča na Kozjanskem 1. del

je priporočala takratna prva demokratska slovenska skupščina. Demokratsko izvoljene predstavnike teh občin je bilo strah in sram, da bi prek teh komisij prišla na dan tista resnica, ki so jo morali ali hoteli 45 let prisilno ali prostovoljno prikriti. Ugotovljena dejstva govorijo o zločinih, ki so jih bili zmožni izvajati samo komunisti ter nekaj izpriencev v boju za oblast in svoj materialni obstoj.

Pričevanje Ivana Šmajdka

Ideja nastanka Kozjanskega parka je nastala na podlagi politično-ideološke zamisli, "glorifikacije" Tita, revolucije in komunizma. Prvotni center je bil Kumrovec kot rojstni kraj Josipa Broza, svetišče pa kumrovska politična univerza, kjer so se šolali komunistični svečeniki. Slovenski svečeniki iz te univerze so po dejanskem razpadu svetišča v Kumrovcu in navideznem razpadu njihove ideje komunizma ta sporočila prikrto, pod streho slovenske politike, prenesli v Kozjanski park.

V socialistični Sloveniji so ta območja bila najprej razglašena za zaošala. Potem so prišla v kategorijo

nerazvitih območij, nato pa v Titov spominski park. Po razpadu socialistične Jugoslavije se je hrvaški del preimenoval v Spominski park Kumrovec, slovenski del pa v Kozjanski park.

Številna grobišča tega območja sem delno opisal v tedniku Demokracija, kar je spodbudilo nekatere, da povedo še za druga, ki niso bila opisana.

Ob letošnji proslavi in maši 25. junija, dneva državnosti, ki jo Krščanski forum pod pokroviteljstvom celjskega mestnega odbora SDS prireja vsako leto na ploščadi cerkve sv. Duha v Celju, me je nagovoril Ivan Šmajdek. Prosil me je, naj se oglašim pri njem, da mi bo povedal o povojnem poboju civilistov, ki se je izvršil v njegovi rojstni vasi Socka pri Podsredi.

Ko sva se srečala, sem zapisal njegovo zgodbo medvojnih in povojnih dogajanj. "Bili smo velika družina, osem otrok in malo zemlje. Oče je zato moral hoditi v službo. S kolesom se je vozil v Krško, kjer je delal v domu ostarelih (hiralnici) tudi med vojno. Partizani so ga večkrat iskali, da bi ga vzeli s seboj. Niso ga našli, ker se jim je spretno izmikalo. Leta 1944 so partizani v naših krajih mo-

bilizirali vse moške, da so napeli vrv čez reko Savo, da bi lahko njihova vojska reko prebrodila. Takrat so očeta našli in ga odpeljali. Vendar se je večkrat vračal domov, saj so ga skrbeli številni otroci. Nekega poznega večera, ko je zopet prišel domov in nam igral na orglice, so partizani spet prišli po njega, ga zgrabili, ko je sedel med nami, otroki, in ga hoteli odvesti, da jim ne bo več uhal domov. Oče, ki je bil velik in močan, se jim je iztrgal iz rok in ušel skozi zadnja vrata. Za njim so streljali z mitraljezom, da je bilo kar svetlo. Skril se je na bližnji hribček, ki je bil porasel z grmovjem. Hribček so še nekajkrat prečesali s streljanjem iz mitraljeza. Ko so se umirili in je bila noč, jih je mama prosila, da bi šla pogledat, ali so očeta zadeli. Niso je pustili, rekoč, če je dobro zadet, je crknil, če pa je slabo, bo crknil do jutra. K sreči jim je oče srečno ušel, prestrelili so mu samo roko. Na hribčku so ostale samo prestreljene veje grmovja. Drugi dan smo morali očetu priskrbeti kolo, da se je ranjen odpeljal v Krško.

Čez nekaj časa so ga partizani spet prišli iskat. Ni ga bilo doma, zato so

vzeli konja in kravo, ju vpregli v lojtrski voz, zadaj privezali dve telici, postrelili prašiče in goske ter jih naložili na voz. Vse skupaj so odpeljali na hrib Vetrnik, kjer so imeli štab. Mami so ukazali, da se moramo v 24 urah izseliti iz Socka. Naslednji dan smo se odpravili s culami proti Krškemu. Zraven je šla tudi teta s sinom. Prvo noč smo prespali na peči pri peku v Bistrici ob Sotli, naslednji dan v Brežicah, kjer je ostala teta s sinom. Tretji dan pa smo odšli v Krško, kjer nam je oče priskrbel zasilno bivališče."

Pobili so jih 72

"Ob koncu vojne smo se vrnili domov. Hišo smo našli popolnoma izropano. V njej so partizani nameslili svoj štab. Neki moški s Trebč, ki je imel tam garažo in avto, jih je prišel prositi za bencin. Takoj so ga aretirali in osebno preiskali. Pri njem so našli osebni dokument, da je bil državljani NDH (Neodvisne države Hrvaške). Še isti dan so ga obsodili na smrt in za našo hišo ustrelili. Zakopali so ga ob potoku Bistrica, kjer je še danes. Nekega drugega dne so iz gozda prignali civiliste z dvignjeni-

mi rokami za predajo. Bili so zaraščeni z dolgimi lasmi. Med njimi je bilo pet žensk. Doma so govorili, da so bili hrvaški begunci. Partizansko 'sodišče' je zasedalo v naši hiši, kamor so jih vodili na zaslišanje. Dva zakonca sta dejala, da sta imela tri otroke, vendar sta jih na begu raje pobila, kot da bi prišli partizanom v roke. Po koncu 'zaslišanja' so jih vseh 72 ustno 'obsodili' na smrt. Vse se je dogajalo ustno in hitro. Po izreku ustne 'sodbe' so jih zvezali po tri skupaj in jih odpeljali ob Diplov graben, kjer so jih pobijali z metriskimi poleni. Streljali so samo tiste, ki po udarcu s polenom niso bili mrtvi.

Naslednji dan smo morali otroci, jaz, brat, sestra in naš bratranec, iti skopat jame do kar oddaljene samotne lesene hiške na travniku sredi gozda pri Šiškovih. Dve jami, veliki približno 4 x 4 metre, globoki pa okoli meter in pol, smo skupali na južni strani hiške, oddaljeni od hišnih vrat okoli sto metrov. Nato smo morali pobite ljudi z lojtrskim vozom od Diplovega grabna prepeljati in zmetati v jame, te pa nato zagrebati.

Ko so se vojne razmere malo umirile, so partizani prišli aretirat očeta, strica in soseda. Moral sem jih peljati z vozom v zapor v Kozjem. Očeta so nato prepeljali v Stari pisker v Celje, kjer je bil zaprt dva meseca. Strica so zaprli na Teharjah, kjer je bil zaprt tri mesece. Glavni preganjalec mojega očeta in naše družine med vojno in tudi po njej je bil partizan Stanko Kralj iz Bistrice ob Sotli. Našo domačijo (Socko pri Podsredi, št. 6, prej št. 9) je prevzel moj nečak," je sklenil pričevanje Ivan Šmajdek.

Pokrajina mnogih obrazov

Na podlagi tega pričevanja sva se z Ivanom Dolinarjem odpravila iskati opisano grobišče. Zaselek Socko leži med Kozjim in Podsredo, na južni strani sedanje na novo speljane ceste. Stara cesta je bila z močnim ovinkom speljana skozi vas. Nasproti vasi, na severni strani ceste, teče vzporedno Diplov graben, prek katerega je postavljen mostič. Po njem je speljana asfaltirana poljska pot, ki se vije prek v začetku malo zamočvirjenega Velikega travnika. Na desni strani te

ceste stoji novejša hiša z velikim gospodarskim poslopjem in malo zanamjenim dvoriščem. V začetku gozda cesta zavije močno v desno, kmalu za tem ovinkom pa je odcep v desno, kjer stojijo tri hiše. Domačini pravijo, da je tu pri Šiškovih. Srednja, lesena, ki je najstarejša, ima naslov Gradišče 27. Prva, neometana, za silo pozidana iz cementnih zidakov, z oboro za prašiče in otroškimi igračami pred vrati, pa je brez številke. Zadnja, najnovejša, iz rdeče opeke in neometana, je velika in prostrana, vendar tudi brez številke. Za to hišo je bilo potrebnega veliko zemeljskega izkopa na grebenu hriba. Odvečno zemljo so porinili po hribu navzdol in s tem prekrili dve grobišči 72 povojnih žrtev partizanskega nasilja. Poličevo navodilo o prikrivanju grobišč, žrtev partizanov, je v Kozjanski park prispelo z zamudo, vendar je, kakor je videti, še vedno v veljavi. V bližini teh treh hiš stoji na obnovljenih starih ruševinah lovska kočica, ki je na zahodnem delu bolj podobna baraki. Nosi zanimivo številko Podsreda 12, čeprav je sredi zaselka Gradišče.

Po najdbi in ogledu tega prikrita grobišča sva se z Dolinarjem odpravila v Podsredo, da poiščeva kakšno gostilno za počitek. Na lepo urejenem in obnovljenem trgu v Podsredi gostilne nisva našla, ampak samo bar z gostilniškim videzom. Dobila in popila sva dobro kavo. Potem sem odšel v bližnjo upravo Kozjanskega parka, kjer sem kupil zemljevid tega parka, ki nosi naslov Pokrajina mnogih obrazov. Ob tem sem se spomnil, kako so mi domačini iz Podsrede pred leti razlagali novejšo dogajanje na njihovem gradu.

Ropanje gradu Podsreda

Grad sem prvič videl ob razstavi steklarskih izdelkov. Na razstavo me je opozoril prijatelj, ki so ga ti izdelki zanimali, zato smo se skupaj odpeljali na ogled. Čudil sem se, kako je stavba dobro ohranjena, vendar sobane popolnoma prazne, brez vsakega pohištva. Razložili so mi, da so grad pustili pri miru tako nemški okupatorji kot partizani, tako da je konec vojne dočakal nedotaknjen. So pa leta 1946 začeli na grad voziti tovarnjaki iz Ljubljane. Grajsko pohištvo so odvažali tako dolgo, dokler gradu niso popolnoma izropali. Ostale so samo prazne stene. Primerjava s fašističnim ropom cerkvenih slik iz primorskih cerkva se poraja sama od sebe.

Kakor sem izvedel na šentjurskem terenu, kjer sem bil živinozdravnik, se je podobno dogajalo po potresu na Kozjanskem. Prihajale so razne strokovne komisije in komisije za oceno škode po potresu, večina iz Ljubljane, in se zapodile na podstrešja, kjer so jih zanimala zaprašena stara razpela, leseni kipci, stare ure, kolovrati, slike na steklu, lesene posode in druge stare stvari. Ljudje so večino teh stvari darovali, saj so komisije ocenjevale potresno škodo. Med njimi so bili tudi taki, ki so zagotavljali, da so predstavniki ljubljanskih muzejev. Tako so avtomobili odhajali s polnimi prtljžniki. Že tako siromašni kraji so postali etnološko še siromašnejši. V zameno so dobili montažne hiše, pozidane z nekaj cementa in radioaktivnimi zidaki iz velenjskega pepela ter prekrte z azbestnimi salonitkami.

Po odmoru v vrtu bara v Podsredi sva se z Dolinarjem napotila k dru-

gemu cilju, v Dekmanco. Po prazniku naše državnosti sem dobil pismo Jožeta Černelca iz Vojnika, v katerem mi je sporočil, da ve za grobišče v Dekmanci, kjer so nemški okupatorji izkopali protitankovski jarek ob stari cesti proti Bistrici ob Sotli (prej Šempeter pod Svetimi Gorami). Pisemu je bil priložen zemljevid kraja, na katerem je bil vrisan ta jarek, in vabilo za obisk pri njem, če mi ne bo kaj jasno. Odzval sem se vabilu in ga obiskal v Vojniku, na sedanjem domu, kjer mi je razložil, zakaj mi je pisal.

Smrad iz jarka

Nacistični okupator je svojo južno mejo nemške države proti takratni Neodvisni državi Hrvaški hotel zavarovati tudi na tak način, da je izselil skoraj vse Slovence, ki so tam živeli. Večino so izselili v Nemčijo, delno pa v Srbijo in na Hrvaško. Černelčeva družina, po domače pri Zlivcu, je živela v Dekmanci blizu Sotle, kjer je bila hrvaška meja. Za štiri leta so jih izselili v Nemčijo, od koder so se vrnili septembra 1945. V tem času je okupator v izpraznjene domačije naselil Kočevske Nemce – Kočevarje. Meja s Hrvaško je bila še vedno obdana z bodečo žico in minirana, Kočevarjev pa ni bilo več. Makadamska cesta (zdaj je asfaltirana), ki je bila speljana skozi Dekmanco in je povezovala Podčetrtek in Sv. Peter pod Svetimi Gorami, je bila blizu naše hiše in po njej smo hodili ali v Šempeter ali v Podčetrtek. Ob vznožju hriba Šiškov vrh stari del ceste ni naredil tako velikega desnega ovinka po pobočju tega hriba, ampak je bil speljan kar naravnost v hrib, ob travniku Zavje proti zaselku Srebrnik. Na začetku tega vzpona, na desni in levi strani ceste, so nemški okupatorji izkopali protitankovski jarek v dolžini kakih 60 metrov in s tem zaprli ozko grlo med močvirjem na južni strani ceste in strmim pobočjem hriba na severni strani.

Ko smo hodili po tej cesti, je iz protitankovskega jarka močno zaudarjalo po razpadajočih človeških truplih. Starejši so se vedno prekrizali, kadar so šli mimo, v suhem vremenu pa so raje naredili velik ovinek okoli tega kraja. Ljudje se nikoli niso pogovarjali, kdo so žrtve, ki so ležale v tem jarku.

Konec prihodnjic
Janez Črnej

